

է խոտովանիւր որ դրեթէ առնասարակ ազ-
նուապէս միաբանն է այս երկրորդականայ
չըջանին մէջ՝ ի յարգութեան՝ առ Հայր մեր
Մխիթար, ճանչնալով զնա մի ի գերագոյն բա-
րերարաց, երախտաւորաց եւ պարծանաց իւ-
րոց, որոց համաձայն՝ տարազգիք անդամ տե-
սողք իր կանգնած եւ կանոնած վանաց եւ
վարժից, վկային գովութեամբ եւ զարմա-
նօք:

Ձեռք տարակուսիւր որ այս նոր երրորդ
գարուս սկզբան եւ ընթացից մէջ՝ նորոգէ
հայրն Մխիթար իր եռաշնորհ հոգին՝ Աստու-
ածաբնութեան, ընկերաբնութեան եւ իմաս-
տասիրութեան՝ յորդիս իւր, եւ ըլլայ ան-
զպար թափօս վասն Ազգիս, ճանակցելով
իր եւ մեր նախնի երանաւատ Սուրբ Հարց
լուսաւորչաց Հայոց:

Հ. ԴԵԻՌՆԻ Մ. ԱԼԻՇԱՆ

Աւելորդ կը համարինք ըացատրել կարեւո-
րութիւնը հանդէսին զոր Մխիթարեան միա-
բանութիւնը մտադրել է կազմակերպել. մեր
ժողովրդին համար Մխիթարի անունը Սահակի,
Մարտիկի, Ռոբէնացիի անուններուն հաւասար
սիրելի եւ նուիրական անուն մըն է. անոր յի-
շատակը տօնելով, մեր ազգը յարգանք մա-
տուցած պիտի ըլլայ իր աստուերական ու բա-
րոյական ամենէն գեղեցիկ յատկութիւննե-
րուն՝ որոնց հզօրագոյն խառնումներն մէկը
կոչու Մխիթար, ինչ վերապահումներ ալ որ
ունենանք Վանքին մատուորական արդի կա-
ցութեանը մօտին, ամենք ալ պարտաւոր ենք
պատկանելով խոնարհիլ այս հրաւերին առ-
ջեւ զոր Վանքը կ'ողջ տօնուես եւ ուր մեծ
Մխիթարեան մը, մեծ Հայու մը յիշատակին
չուրջը համախմբուի կ'առաջարկէ Անհրաժեշտ
է որ ամէն կողմէ, Հայութեան բոլոր հատու-
ածները, բոլոր կուսակցութիւնները մասնակ-
ցին այդ հանդէսին եւ իրենց օժանդակու-
թեանը շնորհին, որպէս զի ան ըլլայ ինչ որ
պէտք է, այսինքն հոյակապ ու ազնիւ հոմա-
րումարում մը ազգային բոլորութեանը հայ-
րենիքի ու գրողականութեան սիրոյն ամենամեծ
վաստարաններէն մէկուն չուրջը: Արտասա-
մանի բոլոր գաղթականութիւնները պէտք է
որ պատգամաւոր մը զրկին այդ հանդէսին,
կ'իմանանք որ Հ. Թուրքիական, տաղանգաւոր
Մխիթարեան մը, մտադրի է հրաւեր կարգաւ
Բարեգի հայ գաղութին որպէս զի պատուիրակ
մը զրկէ Վենետիկ՝ Մխիթարի յորդեանին,
Բարեգի հայ գաղութը, որուն մէջ կան մէկէ
աւելի Մխիթարեանց նախկին աշակերտներ
(Թ. Իսախան, Վ. Սվանեան, Է. Շահին, Վ. Մոզ-
եան, եւն.) անշուշտ սիրով պիտի պատասխա-
նէ Հ. Թուրքիականի կոչին, ու բոլոր միւս գա-
ղութները ինչպէս եւ բոլոր հայ խմբակներն

ու մարմինները, պիտի հետեւին անտարակոյս
Բարեգի գաղթականութեան օրինակին:

Չ.

ԳՐԲԵՐ ԵՒ ԹԵՐԹԵՐ

— 0 —

Բանասէր. — «Բանասէր»ը, որ իր երկ-
րորդ տարեյելմը մտաւ արդէն, բացարձակա-
պէս արժանի էր այն յաջողութեանը զոր գը-
տաւ եւ որ, մինչեւ ցարդ աւելի բարոյական
քան նիւթական, կը յուսանք պիտի աճի եւ
ամրանայ հեղեղեալ: Շատ տարբեր կարգ մը
թերթերէ որոնք վերջերս սունկի պէս բուսան
ամէն կողմ արտասանմանի հայ գաղթութիւններուն
մէջ՝ աւելի անձ մը ապրիցնելու կամ այս ու
այն կրքերուն յագեցում տալու ճշմիւր նպա-
տակով, այս թերթը կուգար իրական պէտք մը
գոհացնել: Բանասիրութիւնը մեր մէջ կրօնապ-
կան հաստատութեանց միանշնորհ դարձած էր
մինչեւ հիմա, եւ Արարատ»ը, «Բազմավէպ»ն
ու «Հանդէս ամսօրեան», հակառակ (մանաւնդ
վերջինս) հայկական գրողութեան մատուցած
չափ կարեւոր ծառայութիւններուն, ունին
անխուսափելի թերութիւն մը, այն է արգելքը
կրօնական, պատմական, ընկերաբանական այլ
եւ այլ խնդիրներու վրայ բացարձակ ազատու-
թեամբ խորհրդածելու, արգելք որ այդ հան-
դէսներուն կրօնական միաբանութեանց կողմէ
հրատարակուելէն կը ծագէր: Բարեգի պէս
ազատախոհ կեդրոնի մը մէջ, գիտական
նոր ու ազատ դաստիարակութիւն ստացած
աշխարհական բանասէրներու խումբի
կողմէ հրատարակուող հանդէս մը, զգալի
պակաս մը լրացնելու սահմանափակ էր: Պէտք
է զովիլ երեք կրօնական հանդէսները այն
ազնիւ ու անսխալնաձ համակրութեանը
համար որով ողջուններն ու քաջալերեցին
իրենց նորածին եղբայրակցին երեւումը, Լուսի
թէ «Բանասէր»ը արդէն իրականացուց
իր միաբանայ ընթացքին մէջ ամէն ինչ որ կը
սպասուէր այդ լայն ու դժուարին ծրագրին
ուրեցող թերթէ մը, ճշմարտութեան դէմ մե-
ղանչել պիտի ըլլար Մինչեւ ցարդ «Բանասէր»ը
հրատարակեց հատուածական տեսութիւններ,
հում նիւթեղէններ, անմատոյթէն երեւան հա-
նուած տղերմամաներ. ու դու չերեւցան եւ

ամբողջական ուսումնասիրութիւններ, համա-
գրական աշխատութիւններ, —ինչպէս օրինա-
կի համար «Արթօ»ի խորհայեաց ուսումնա-
սիրութիւնները Վերջ կեանք»ին մէջ, —որոնք
անհրաժեշտ են որպէս զի բանասիրական հան-
գէս մը անասայ իրական հեղինակութիւն մը
իւր ասպարէզին մէջ և Այդ կարգին մէջ «Բա-
նասէրը» առաւ միայն Հ. Ս. Պարոնեանի քննա-
դատականները Պ. Պարթէի ինքնապատշաճ
սին ունեցած տեսութեանց նկատմամբ, այդ
քննադատականներուն կրճատ ոճը դիտողու-
թիւններու կրնայտեղի տալ, բայց Հ. Պարոնեա-
նի նկատողութիւնները, բազմաշան աշխատու-
թեանց են ինքնատիպ ու սուր հայեցողու-
թեան մը արդիւնք, մեծ մասամբ ուշագրաւ
են ու չահեկան, նմանապէս՝ իր ծանօթագրու-
թիւնները ինքնապատշաճ անագրին ուղղաբա-
նութիւններ, որ կը փափաքէին տարածութիւն
մեր բոլոր հին հեղինակներու գործերուն ու
րոնք ա՛յնքան աղաւաղեալ կերպով ապագը-
րուած են, «Բանասէրը» գովելի է նաեւ սկը-
ած ըլլալուն համար հրատարակել նոյն Հ.
Պարոնեանին մէջ խոշոր ու շատ կարեւոր
աշխատութիւնը, (Bibliographia armenica), Մա-
տենաբանութիւն հայկական ըստ օտար լե-
զաներով աշխատութիւն մը որուն վրայ յարգե-
լի գաղափարները իր ամբողջ իշխանքը մայեցուցած
է եւ ուր փանցած է նշանակել ամէն ինչ որ
երեւցած է օտար լեզուով, զրգի կամ յօդուածի
մէջ, հին ժամանակներէն մինչեւ 1900, հայ
ժողովրդի մասին. Պենեանի թիւերը գործ մը,
պատկանելի՝ այն քաղմկութեամբ ու տաժանելի
աշխատութեամբը զոր կ'ենթադրէ եւ որուն
աւելորդ է բացատրել օգտակարութիւնը հայ
բանասէրներուն համար, Բայց յոյսալի է որ
նոյն իսկ այն հաւոյն մէջ որ մասնագիտու-
թիւնը կը կազմէ այս Հանդէսը հիմնողին,
այսինքն հայկական բնեւագրերու ուսումնա-
սիրութեանց ճիւղին մէջ, «Բանասէրը» զիրի
չուշայտ առջ մեղի, հատակոտորներու վերլու-
ծումներէ յետոյ, ամբողջութեան ուսումնասի-
րութիւններ, Հայկական բնեւագրերու հե-
տապօսութիւնը ամենակենսական կարեւորու-
թիւն ունի մեր ժողովրդին ծագումը բացա-
տրելու, մեր պատմութեան հիմունքը երե-
ւան հանելու համար, եւ «Բանասէրը», որ կու-
շուած է այս գործին նպատակ մը բերելու, պի-
տի փանայ անշուշտ գոհացնել թոյն յոյսերը օր
իւր միայն գրուած են, Կը փափաքէինք այնտեղ
տեսնել հաւաքուած ոչ միայն ամէն ինչ որ

պ. Պատմական ինքն իսկ պիտի եղողացնէ իր
անձնական խաղաղութիւններէն, այլ եւ աշ-
խատութիւնները ուրիշ հայ բանասէրներ
ունեն որ այս նիւթով կը զբաղին, ու թարգ-
մանութիւնը այն բոլոր հին ու նոր ուսում-
նասիրութեանց զոր օտարագրի հիմնականնե-
րը նուիրած են այս հարցին, Սպասելով «Բա-
նասէր» ի շրջանակին այս հարկաւոր ընդար-
ձակմանը, մինչք պարտք կը համարինք գովել
պ. Պատմականը՝ ամէն բանէ աւելի եւ առանց
վերապահութիւն՝ այն կորովին ու անձնուիրու-
թեանը համար որով կարողացաւ, նիւթական
ամենանշանկ միջոցներ միայն ունենալով
հանդիման իր տարածագրութեանը տակ, ստեղ-
ծել ու տեսական զարմոյշել գիտական հանգէս
մը որ իր որոշ տեղը արդէն ունի հայկական
գիտութեան մէջ եւ որ վաղը կարող է հոն նշա-
նաւոր դեր մը խաղալ:

Դարձեալ «Մշակ»ը — «Մշակ»ի աշխատակից-
ներէն մին, որ «Մամուլ» համախորհուրդին ներքեւ
ամենօրեայ յօդուածներ կը հրատարակէ այն-
տեղ, յօդուած մը նուիրած է ինծի, անուղղակի
պատասխան մը տալու համար ի գիծացող պ.
Անարտիստին եւ Մալուսեանին, որոնց անուղ-
ղատութիւնը անհերքելի փաստերով ի վեր
հանած էի վերջին քրոնիկա մէջ և այս պարտքը,
իւր ընկերները պաշտպանուած համար՝ ուրիշ
միջոց չէ գտած բայց եթէ անոնք օրինակին
հետեւել, Ահա ինչ կը գրէ՝ ինծի գրական
ստիտութիւն վերագրելու սրտաշարժ ճիւղին
մէջ. «Անցեալ տարի կարելի էր կատարելապէս
ապշել տեսնելով պ. Զօպանեանի «Անտիքս»ի
մէջ մի այնպիսի գոհար, խօսելով ոճի պար-
զութեան եւ գեղեցկութեան մասին, պ. Զօպա-
նեան առանց այլեւայլութեան հաւատացնում
էր որ Տուրքիանի ոճը ծանր է եւ անհասկնա-
լի. պարտքը, ի հարկէ, երազում էլ չէ տեսնել
Տուրքիանի ոճը» Կ'ընդօրինակեմ այստեղ ըս-
նահետ» ի այն միակ հատուածը որուն մէջ
Թուրքիանի մասին խօսած եմ. «Գնա ան-
շուշտ գրական գործի որոնք գրուած են շատ
պարզ ոճով մը, առանց ձեւի կնճառութեան
եւ այդպիսի գրուածները կրնան մասամբ հա-
կանալ ըլլալ նաեւ ռաբիկին, այսպէս են ոտա-
վիպասանները (բայց ի Թուրքիանի օրուն
ոճը ամենաբարձր նրբութիւն մը ունի»:

Միեւնոյն ժամանակ որ զորով մը, որ այսպիսի խե-
ղաթերուումներ գործելու չափ անբարեխիղճ է
եւ կամ այսքան պարզ գաղափարներ բնութիւն

չկարենայու չափ բխամիտ է, համարձակի ու եւ չկարծիք յայտնել Մանուէլեանի պէս պիտուէն մը . Գլուց Պետարի պէս հանձնար մը ու Պոլսոյ ողբացեալ կեդրոնական վարժարանին պէտ նուիրողական հաստատութեան մը մասին :

Պ. . Չերազ եւ գեղանիք Զիպան . — Իր թերթին մէջ որ նպատակ ունի հայ ժողովուրդին «երկարան» արժեարիքներն ինչպէս եւ ցաւերը ֆրանսական հասարակութեան ծանօթացնել, պ. Չերազ միայն չորս հինգ մերկ տողեր նուիրեր էր՝ այլ եւ այլ լուրերու բաժնին մէջ անկիւնը՝ Գրիգոր Զանչեանի մահուանը . մինչդեռ ամենատարակաւ, ամենանշարժաշտ պարանայտութիւն մը կար պ. Չերազին համար, իր անհետացմանն աւիրթով՝ այդ մեծ հայ գործիչն ու այդ մեծատուն հայագիւրուս գրագէտը ընդարձակ ուսումնասիրութեամբ մը Յորնասացուց ճանչնցելու . եւ այսքան կարեւոր դէպքի մը հանդէպ այս լակոնիկութեամբ ինչպէս անով մանաւանդ տարօրինակ էր թուի, որ պ. Չերազ, Զանչեանի մը նկատմամբ այսքան կծծի, իր սխալները չի խնայեր երբ Կայֆաթեան խաչագողի մը շահատակութիւնները կ'ուզէ վատաւարել համակրութեամբ մը իրականացնել կամ երբ հայկական պարեհչառութեան վրայ գաղափար տալու համար ծծիներ ու փորը խաղցնող Զիպա մը երթալ տեսնել կը յանձնարարէ իր ընթերցողներուն . . .

«Պարկեշտ» բառին այս զարմանալի գործածութեանը մասին ըրած դիտողութեան պ. Չերազ պատասխանել կարծեր է, իր թերթին վերջին թուոյն մէջ ծանուցանելով թէ Զիպան, հետզհետէ աւելի գնահատուած, ուրիշ տեղ մըն ալ հրատարակած է պարբեր . . . Զեմ հասկնար որ ասի ինչո՞վ կրնայ ապացուցանել փոքր պարթին «պարկեշտութեանը» . եւ այսպիսի տըրքաւարանութեան մը ետեւ ապաստանիւր բաց ցատրելու համար, կամ gâtismeի տարտամ սկզբնաւորութիւն մը եմթագրելու է պ. Չերազին վրայ եւ կամ մարդու քթին խնչալու ճիւղ մը գոհնիկ մեթոքի մը կիրարկելու մէջ «պարկեշտ» բառին անբարեխիղճ կիրարկման մասին դիտողութիւնն պարզ կատակի մը կամ հոգիին խնդրանքի մը համար չէր որ ըրած է ի . եւ յայտնական դատը Եւրոպային ներկայացնելու եղանակին բոլորովին տարբեր ըմբռնում մըն էր որ զին մեղցատոր, մանաւանդ որ առաջին աշխարհի չէր որ կը նկատէի ուղիւսի նմանօրինակ փորձեր պ. Չերազի թերթին մէջ, ուր օր մը մինչեւ իսկ ծանուցում մը տեսանք Օտտաբանակ չեմ գիտեր որ հարուստ ուստահային համար, «որ թէ՛ պէտք ծառասուռնէնից տարեկան, բայց իր առնական ամբողջ տօք

պահած է եւ պատրաստ է ամուսնանալու . . . » Ենթադրեցէ որ Յորնասացի մը, կարգալով պ. Չերազի թերթը, երթար տեսնել «հայաղջը» կան մը պարկեշտ ու շնորհալի խաղացումները՝ հայ հայրենասէր մը յանձնարարուած, եւ յանկարծ ինքզինքը գտնէր պարի մը դիմացը որ արեւելեան ստրկութեան ամենէն զաւրի արատաղրութիւնէն մէկն է . ի՞նչ պիտի մտածէր Հայոց բարեբեռուն մասին :

Եւ առիթ ունեցայ տեսնելու թէ ի՞նչ է այդ նոր տեղը ուր պարսկական լավիշներ թատրունէն յետոյ, գեղանի Զիպան հրաւիրուած է, եւ զոր պ. Չերազ այնքան հպարտութեամբ կը ծանուցանէ : Սուցահանդէսին ամենէն պարկեշտ զբոսալալերէն մէկուն գրանը առջեւ, մարդ մը կեցած է եւ կը հրաւիրէ անցողիները, ապտոտ պնդիմունով մը, մտնել տեսնել իր խանութին հրաշալիքները . «Պիտի տեսնէք, կ'ըսէ, երկու աղջիկ (ատոնցմէ մին ամերիկուհի մըն է, միւսը՝ մեր Զիպան), որոնք պիտի պարեն ձեր առջեւ Սարայի պարերը, Արեւելքի պարերը, նմանը չտեսնուած կատարելութեամբ, հետապրդիտ արեւոցներէ պարեր, եւ յիսուն ասնի թիմով սիրոյ իրակամ վայելք մը ունեցածի պէս պիտի ըլլաք . . . մտէ՛ք, այս ճիշդ այնպէս է որու համար ըսած են (հոս աչքի պշտիկ քթիւնով մը) le petit trou pas cher » Եւ այս պոնիմուն տրտաւանած աստիւր, գրանը առջեւ իր քովը կեցած են, կիսամերկ, Զիպան եւ Ամերիկուհին . ու զանոնք ցոյց տալով, մարդը կը գոչէ . «Տեսէ՛ք, անա մեր գանձերը, անա մեր հուրինները, բայց չէ՛ք կրնար երեւակայել թէ ի՞նչ ձեւեր եւ ի՞նչ շարժումներ ունին երբոր պարելուկը սկսին, եւն »

Ներսէ մտնողները ուրիշ բան չեն տեսներ բայց կ'ընեն ծանօթ, վարնոց, տեղի փոքր պարը, որ մերթ պարզապէս զուգարաններն շարժումները, գալարումները, ամբողջ միմիկը նմանցնելու կը ձգտի . . .

Ներկայացուցէն յետոյ, պահ մը խօսեցայ Զիպային հետ, որ՝ այդ վիճակին մէջ հայրենակցի մը անդեւ գտնուելէն աստիկ նեղուած՝ շուարումի ու ամօթի շատագնումով մը հազիւ քանի մը բառ կ'ըրցաւ կակաղել ինծի թուեցաւ թէ այդ խեղճ աղջիկը բնական հակուսումնաւոր է, ինքնաբեր ու ազատ ձգտումով մը չէ որ այս ասպարէզին ընդգրկած է . չուզելով այդ գործն ընելու ձեւն ունի . իր հետն են տարուած մարդ մը եւ կ'ընի մը, որ յայտարարեցին թէ ծնողքն են Զիպային, (թէպէտ ինծի տարօրինակ կը թուի որ հայր ու մայր մը այդպէս բացէ ի բաց իրենց աղջիկը այս անձոնին գործին նուիրին եւ ասոր մարմնոյն շարժմանը չտրուի յանձն տեսնանալի) . այդ անձերը ըսին ինծի

թէ Եւսեփանդէսին փակումէն յետոյ, Գերմանիան կամ Ամերիկա պիտի երթնան, այնտեղի թափառողներուն մէջ իրենց ազդէրը պարել տալու: Մեր ժողովուրդը շատ մը թիրուածներ ունի, բայց ընտանեկան պատիւը միշտ բարձր պահած է. եւ ասովն անդամ էր որ այսպիսի հայ ծնողներ կը տեսնէի. տպաւորութիւնս շատ դժուար կըլար, կարելի չէ՞ որ Բարեգիշտիկէն առաջ թիւն զարձնէին այս խեղճ ազգական կացութեանը դիմաց, եւ ազատէին զինքը վերջնական անկումէն որ կրնայ չուլանալ: Միտողքը ինծի լռելի թէ մէկ քանի կողմ կացի չափի առաջարկներ են որ Պաքոյ կամ Թիֆլիս տանին զիպան, (որ իր ճշմարիտ անունովը կը կոչուի Վերթ Սոբա ինչպիսեան) եւ խոստացնեն որ այնտեղ զերասանական խումբի մը մէջ կը մտցնեն զայն. բայց այդ խոստումները ինչ խոստումի ձեւէն դուրս չեն իջեր: Օր. Պաշիկեան շատ բարեմէս, զերթովեք ու Դուրք՝ ազդիկ մըն է, զիս մանկամարդ, ճապուկ ու շնորհալի շարժումներով, խորունկ խօսուն աշուրներով. թերեւս իրաքարու ետազետուէն մը կայ իր մէջ պահուած մեղք է, եւ ամթի է, որ զինքը թողունք իր այս անշնորհ ու խաթարիչ կացութեանը մէջ: Անոնք որ այդ ծառայութիւնը պիտի մատուցանեն իրեն, այլապէս ազնիւ ու գեղեցիկ գործ մը կատարած պիտի ըլլան անշուշտ քան այն երկրորդի դերը զոր պ. Ջեքազ կը կատարէ իր թիրթիւ մէջ: Եւ քանի որ ինչպիսի ինչպիսի հայազնական մը փորին:

Ա. Զ.

ՀԱՅ ՈՐԲԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

— 0 —

«Թան» իր յուլիս 23ի թուով կը հրատարակէ հետեւեալը:

«Մեր «Ըրթի Թան»-ի 16 յունիսի թուոյն մէջ, հրատարակեցինք այն գեղեցիկ բանախօսութիւնը զոր պ. Անաթոլ Պրանս արտասանեց Վուդլիլի ցերեկոյթի մէջ որ կազմակերպուած էր պ. Արշակ Զօպանեանի նախաձեռնութեամբ, ի նպատակ Հայաստանի որբերուն:

«Պրանսայէն» դուրս ուրիշ երկիրներու մէջ, բազմաթիւ մարդասիրական մասնախմբեր կազմուած են եւ կարեւոր գումարներ զընուած են Հայաստան: Պրանսայէն, ինչպիսիք 80000 որբերու համար է...

«Այս պահուս Գերմանացիք քանները որբանոց կը պահեն Հայաստանի մէջ, Անգլիացիք եւ Ամերիկացիք՝ տասներկուքի չափ, Ռուսները՝ տասնէն աւելի: Գերմանական մասնախմբերու պետերը, պ. պ. Լեքսիուս, Լուսան, Ռորպախ, մէկէ աւելի անգամներ անձամբ գացած են Հայաստան, եւ իրենց աչքով տեսած են այն թշուառութիւնը որուն մէջ կ'ոգորին հայ ժողովուրդը: Ասկից զատ, յոգումներով ու գրքերով, ի վեր հանած են այդ դժբաղդ ցեղին չարքայութեան, բարոյական կորուրի եւ մտացութեան յատկութիւնները:

«Մոսկուայի մէջ, երկու տարի առաջ, պ. Գրիգոր Ջանջեան հրատարակեց գիրք մը որուն աշխատակցած էին ոռուսական մտքին բոլոր ներկայացուցիչները: Մեծ-Բուքս Կոստանդինի ստորագրութեամբ էջ մը անոր տալ հաճած էր, Թուրքոյ, Չեխով, Գորոշնեքով, Վերեսպակին, Կերեթ, Թիմիրիազով, ինչպէս Ուխիմով, եւս, անոր մէջ յոգումներ ունէին: Հասոյթը որ գոյացաւ վաճառուումն այս գրքին որ մէկ քանի տպագրութիւն ունեցաւ, Պոլսոյ ոռուսական գեապանին ձեռքով Հայաստան զրկուեցաւ, եւ տասնի չափ որբանոց էմիգրացան այնտեղ:

«Օղ-Պակար պիտի ըլլար որ Պրանսան ալ նմանօրինակ էմիգրութիւններու ձեռնարկէր, Քրանսերէնը մինչեւ ցարդ Հայոց երկրորդ մայրին լիւսուն եղած է: Ինչքին՝ քաղաքական փրփակաւոր դեր մըն է որ կը կատարեն ոռուս դերման ու անգլիացի հայասէրները: Կ'ուզեն իրենց ազգային ազդեցութիւնը տարածել Փոքր Ասիոյ մէջ, կ'որդել մաս մը այն բարոյական ու տնտեսական տղեցցութեանը զոր մենք ունինք այնտեղ:

«Պարտք կը համարենք ուրիմն մեր ժողովրդին ուշագրութիւնը հրաւիրել այն վեհանձն քանդակուն վրայ զոր կը թափեն այս նպատակով Հ. Շարմիթան, Արեւելքի զարդն ունէն տնտեսական փայլանքի կաթոլիկներուն պերճախօս կողմը ուղղեց, ինչպէս եւ պ. Զօպանեան եւ պ. Անաթոլ Պրանս:»

* *